

Dirk Luyten

HET KATOLIEKE PATRONAAT EN HET KORPORATISME IN DE JAREN DERTIG EN TIJDENS DE BEZETTING.(¹)

Het korporatisme was een integrerend bestanddeel van de verschillende «Nieuwe Orde»-ideologieën en heeft tijdens de bezetting een niet onbelangrijke rol gespeeld. Er was niet alleen het door het *Militärverwaltung* en de sekretarissen-generaal ingevoerde staatskorporatisme met de economische groepen, de warencentrales en de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC); de korporatieve doctrine leefde de hele bezetting bij een aantal groepen en individuen, o.m. bij de katolieke patronen. Erg verwonderlijk is dat niet: de kristelijke werkgevers waren in de jaren dertig één van de drijvende krachten van het debat over het korporatisme dat toen werd gevoerd (¹). Het korporatisme is een vrij complexe materie, die verschillende aspecten van het maatschappelijk leven raakt. Bovendien moet de onderzoeker zich hoeden voor veralgemeningen en bij de analyse veel zin voor nuance aan de dag leggen. Het leek ons dan ook niet aangewezen om in het kader van één artikel te proberen al de groepen die bij het korporatisme betrokken waren de revue te laten passeren. Het gevaar is groot dat de lezer op de duur het spoor bijster raakt en een aantal elementen kunnen bij een dergelijke aanpak slechts summier behandeld worden. We hebben ervoor geopteerd het verschijnsel te analyseren bij één welbepaalde groep: het georganiseerde katolieke patronaat. Daar zijn verschillende redenen voor. In de eerste plaats is er over de kristelijke werkgevers en het korporatisme tijdens de bezetting, behalve enkele bladzijden in een aantal overzichtswerken, weinig gepubli-

(¹) We wensen iedereen te danken die ons op een of andere manier geholpen heeft bij het opstellen van dit artikel: Prof. Dr. E. Witte voor haar commentaar bij een eerste versie van het manuscript, dra. Brigitte Henau voor haar paper over CEPAG. Verder konden we bij een aantal personen of instanties terecht voor informatie of dokumentatie: Etienne Verhoeyen, Julien Vervoort, wijlen René Goris en het VKW-Antwerpen.

(1) D. LUYTEN, *Wetgevende initiatieven m.b.t. bedrijfsorganisatie in de dertiger jaren in België*, in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1988, XIX, nr. 3-4, p. 587-654.

ceerd⁽²⁾. Dit in tegenstelling tot de vakbonden waar we, althans voor het ACV, vrij goed ingelicht zijn door de werken van A. Dantoing en J. Neuville⁽³⁾. Bovendien zal de in het vooruitzicht gestelde publikatie van het doctoraat van W. Steenhaut over de Unie van Hand- en Geestesarbeiders ongetwijfeld aandacht besteden aan de houding van de traditionele syndikaten tegenover het korporatisme⁽⁴⁾.

Anderzijds waren de kristelijke werkgevers al langer voorstander van een bepaalde vorm van korporatisme en kan het belang van deze ideologische pressiegroep bezwaarlijk onderschat worden. Zij telde in haar rangen een aantal figuren die een vooraanstaande rol gespeeld hebben in de sociaal-ekonomische geschiedenis van ons land. Léon Bekaert en Henri Velge zijn slechts twee bekende voorbeelden, maar ook René Coris heeft aan Vlaamse kant een belangrijke invloed uitgeoefend tijdens de bezetting zoals we verder zullen zien.

Meer algemeen hopen we met dit artikel een bijdrage te leveren tot het in ons land nog steeds onderontwikkeld onderzoeksterrein van de rol van de patronale organisaties en patronale strategieën in de jaren dertig en gedurende de bezetting.

Tenslotte proberen we ook een methodologisch kader te schetsen waarmee het fenomeen korporatisme in al zijn complexiteit beschreven en adekwaat verklaard kan worden. We zijn er, bij wijze van hypotese vanuit gegaan dat politieke aspecten m.a.w. processen van machtsverwerving en machtsbehoud, een doorslaggevende rol spelen. Om die hypotese te kunnen verifiëren en de gebeurtenissen tijdens de bezetting in een bredere kontekst te plaatsen, moeten we eerst even stilstaan bij de evolutie in de jaren dertig.

(2) L. BROUWERS, *Vijftig jaar christelijke werkgeversbeweging in België*, Brussel, 1975, 2 delen, deel 1, p. 141 e.v. — M. DE WILDE, *België in de Tweede Wereldoorlog. Deel 3: De Nieuwe Orde*, Antwerpen-Amsterdam, 1982, 4e uitgave, p. 76. Vooral organisatorische aspecten komen aan bod bij: G. VANTEMSCHE, *De reorganisatie van het Belgische patronaat: van Centraal Nijverheidscomité naar Verbond der Belgische Nijverheid (1946)*, in J.C. BURGELMAN, C. DESCHOUWER, E. WITTE, eds., *Tussen vernieuwing en restauratie. Aspecten van de naoorlogse Belgische politiek 1944-1950*, Brussel, 1989, p. 109-147.

(3) J. NEUVILLE, *La CSC en l'an 40. Le déchirement et la difficile reconstruction de l'unité*, Brussel, 1988 — A. DANTOING, *Eglise et syndicat en 1940. Les avatars d'une politique de présence*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 1985, nr. 9, p. 269-335.

(4) W. STEENHAUT, *De Unie van Hand- en Geestesarbeiders. Een onderzoek naar het optreden van de vakbonden in de bezettingsjaren 40-44*, Gent, R.U.G., onuitgegeven doctoraatsverhandeling, 1983.

I. DE JAREN DERTIG.

1. (L)ACVW, APIC en FEKAWE.

In de jaren twintig organiseerden de katolieke patroons zich op konfessionele basis. In Wallonië en Brussel bestond de *Union d'Action Sociale Chrétienne* (UASC), in Vlaanderen het «Algemeen Christelijk Verbond van Werkgevers» (ACVW), dat vooral in West-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg actief was ⁽⁵⁾. In de jaren dertig werd er een naamsverandering doorgevoerd: UASC werd APIC: *Association des Patrons et Ingénieurs Catholiques* en ACVW werd Landelijk Algemeen Verbond van Christelijke Werkgevers. In principe bestreek de organisatie heel Vlaanderen, maar o.m. als gevolg van het ontbreken van een permanente staf slaagde het LACVW er niet in een hecht blok te vormen. Het zwaartepunt bleef in Antwerpen en West-Vlaanderen liggen. Vooral de afdeling Aartsbisdom Mechelen (o.m. Antwerpen) drukte zijn stempel op de werking ⁽⁶⁾. In 1935 werden de Vlaamse en de Waalse organisaties overkoepeld door de Federatie van Katholieke Werkgevers (FEKAWE), waarvan Georges Theunis voorzitter was ⁽⁷⁾. Tussen de Vlaamse en Waalse verenigingen bestond een verschil in sociologische samenstelling. Bij het LACVW waren vooral kleine ondernemers aangesloten, terwijl APIC rekruteerde bij de industriëlen uit de grote nijverheid in de toenmalige sleutelsektoren ⁽⁸⁾. LACVW en APIC hielden zich bezig met dienstverlening (bv. compensatiekas voor de kinderbijslag), maar ontpopten zich vooral als een beweging om de kristelijke beginselen bij de patroons ingang te doen vinden. Met het oog daarop werden retraites, studiedagen en congressen georganiseerd ⁽⁹⁾. Hoewel geen van beide organisaties formeel vertegenwoordigd waren in de katolieke partij, probeerden ze toch om hun ideeën over de structurering van de sociale verhoudingen langs wetgevende weg te realiseren ⁽¹⁰⁾. In de jaren dertig kreeg het korporatisme daarbij de meeste aandacht.

2. Korporatisme bij de kristelijke werkgevers.

Na het verschijnen van de encycliek *Quadragesimo Anno* (1931) kwam het korporatistische ideeëngoed sterk op de voorgrond. In die wereldbrief schoof de paus een korporatistische reorganisatie van de samenleving naar

(5) L. BROUWERS, *op.cit.*, deel 1, p. 28 e.v.

(6) *Idem*, deel 1, p. 7 en p. 64-65.

(7) *Idem*, deel 1, p. 7.

(8) A. MOMMEN, *De teloorgang van de Belgische bourgeoisie*, Leuven, 1983, p. 90-91 — L. BROUWERS, *op.cit.*, deel 1, p. 31.

(9) *Idem*, *passim*.

(10) E. GERARD, *Grondlijnen van de Katholieke verzuiling tussen 1914 en 1945*, in J. BILLIET (red.), *Tussen bescherming en verovering. Sociologen en historici over zuilvorming*, Leuven, 1988, p. 135-170, p. 148.

voor als de oplossing voor de maatschappelijke crisis. Welke gedaante dat korporatisme precies moest aannemen bleef in het vage. De paus wou enkel kwijt dat er «beroepsstanden» dienden ingericht te worden waarin de mensen ingedeeld werden volgens hun beroep en niet volgens hun positie op de arbeidsmarkt. De bestaande organisaties van werkgevers en werknemers konden de wegbereiders zijn van de «korporaties» ⁽¹¹⁾. Dit vage concept, waarin niettemin een aantal konkrete aanknopingspunten zaten, werd door iedere organisatie op een specifieke wijze ingevuld, zelfs met verschillende termen aangeduid: korporatisme werd gebruikt naast «bedrijfsorganisatie» en «organisatie der beroepen» ⁽¹²⁾. Zelfs bij de katholieke patroons bestond er geen eensgezindheid over de precieze inhoud van het gepropageerde korporatisme. Tussen Vlamingen en Walen bestonden beduidende verschillen.

A. DE VLAAMSE KATOLIEKE WERKGEVERS.

Bij het LACVW werd de korporatistische doctrine gekoncipieerd door René Goris, ondervoorzitter van de organisatie en beheerder-direkteur van de koekjes- en chocoladefabrieken De Beukelaer. Op het kongres van 1933 schetste hij een gedetailleerd korporatistisch programma ⁽¹³⁾. R. Goris stak zijn anti-demokratische overtuiging niet onder stoelen of banken. Het algemeen stemrecht, dat werd afgedwongen na «de nog steeds geheimzinnige verhandelingen van Loppem», had tot een politieke crisis geleid. De massa had haar intrede gedaan in het parlement, met nefaste gevolgen voor de besluitvorming: «En dan werd de macht door de menigte uitgeoefend met meer en meer druk op de bezittende klas, met minder en minder vooruitzichten en bekommering om het lot van de nationale ekonomie». Het kon volgens R. Goris ook moeilijk anders, want «... de ervaren leidende klas, gesteund op een krachtige burgerij», voorwaarde voor het goed functioneren van het parlementarisme, werd in 1919 door de arbeidersklasse buitenspel gezet ⁽¹⁴⁾.

Een tweede grief was de aktie van de vakbonden, door Goris steevast «kleursyndikaten» genoemd, die met hun onderling opbod onmogelijke eisen stelden en het produktieproces verlamden door te staken ⁽¹⁵⁾. Een staking kwam voor de patroons altijd ongelegen. In de kontekst van de crisis van de jaren dertig, die o.m. gekenmerkt werd door investeringen in

(11) Tekst van de encycliek bij: C. VAN GESTEL, *Kerk en samenleving. De bijzonderste sociale documenten van de Pausen Leo XIII, Pius XI, Pius XII en Joannes XXIII*, Brussel, 1964, p. 80 e.v.

(12) D. LUYTEN, *op.cit.*, p. 588.

(13) R. GORIS, *Welke elementen vinden wij in de Belgische sociale en economische inrichtingen die zouden kunnen evolueren tot bedrijfsorganisaties in den zin van Rome en welke verdere ontwikkelingsmogelijkheden doen zich voor?*, in *R.K.B.*, november 1933, II, 7, p. 136-139 (deel I) en december 1933, II, 8, p. 147-165.

(14) *Idem*, p. 152-153.

(15) *Ibidem*, p. 136-137.

technologisch meer geavanceerde procédés, waren de gevolgen nog vérstrekkender ⁽¹⁶⁾. Hiermee samenhangend werd in patronale kringen, ook bij het LACVW, gepleit voor beperkingen van de vrije concurrentie, o.m. door verplichte kartelvorming. Een ongebreidelde mededinging zou immers veel bedrijven over de kop doen gaan en talrijke kapitalen, geïnvesteerd in nieuwe technieken zouden verloren gaan ⁽¹⁷⁾. Een reglementering van de ekonomie, door de belanghebbenden en niet door de staat, die gekorrumpeerd was door het algemeen stemrecht, drong zich op ⁽¹⁸⁾.

Voor al deze problemen bood Goris' korporatistisch model een uitweg. Hij wou het Italiaanse korporatisme gedeeltelijk naar ons land overplaatsen. Er zou een eenheidsvakbond moeten opgericht worden met rechtspersoonlijkheid, die door de overheid als de enige gesprekspartner en vertegenwoordiger van de arbeiders zou erkend worden. Het lidmaatschap was fakultatief, maar iedereen moest bijdragen betalen. De bestaande «kleur-syndikaten» zouden niet afgeschaft worden, maar blijven bestaan als «kulturele» organisaties. Met de verdediging van beroepsbelangen, de normale aktiviteit van een vakbond, mochten ze zich echter niet meer inlaten ⁽¹⁹⁾. Op die manier hoopte Goris het onderling «opbod» uit te schakelen. De sociale vrede zou verder verzekerd worden door een strafrechtelijk verbod van staking en lock-out. Lonen en arbeidsvoorwaarden werden besproken in de paritaire komitees door vertegenwoordigers van de eenheidsvakbond en van het eenheidssyndikaat voor werkgevers. De aldus afgesloten KAO's hadden bindende kracht en overtredingen werden gesanktionneerd. Geschillen moesten voorgelegd worden aan een verzoeningsraad. De uitspraak was bindend. Het ging in feite om verplichte arbitrage ⁽²⁰⁾.

De ekonomische reglementering was geen taak voor de staat. Die moest zich ertoe beperken de beslissingen van de korporaties te sanktioneren als ze niet strijdig waren met het algemeen belang. Over de ekonomische reglementering beslisten de werkgevers alleen. Goris meende dat de werknemers niet «... bewezen hebben de noodige capaciteiten te bezitten om mede te heerschen over de instrumenten van de voortbrengst» ⁽²¹⁾.

(16) R. Goris wees daar expliciet op: «De vooruitgangswet stelt hun (= de werkgevers) in machienen belegde kapitalen bloot plotseling vernietigd te worden. Meer en meer is het gebleken tijdens de laatste jaren, dat machienen in versneld tempo moeten gedelgd worden. De techniek jaagt achter de ondernemende kapitalist aan» (R.K.B., december 1933, II, 8, p. 159).

(17) G. VANTEMSCHE, *De Belgische overheid en de kartels tijdens het interbellum. Situering en analyse van de wetgeving op de verplichte kartelvorming*, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 1983, LXI, 4, p. 851-894.

(18) R. GORIS, *op.cit.*, p. 151 en 159.

(19) *Idem*, p. 138 en 146.

(20) *Idem*, p. 138 en 150-151.

(21) *Idem*, p. 159 en 164.

Goris pleitte tenslotte ook voor een beperkte vorm van politiek korporatisme. De paritaire komitees zouden een adviserende bevoegdheid krijgen bij de voorbereiding van de sociale wetgeving en zorg moeten dragen voor de uitvoering ervan. Op langere termijn werd de mogelijkheid voorzien om vertegenwoordigers van die komitees af te vaardigen naar het parlement ⁽²²⁾.

Het LACVW bleef tot 1940 voorstander van deze vorm van korporatisme. Alleen op het vlak van het eenheidssyndikalisme werd een toegeving gedaan, of liever een taktische terugtocht. Op een bestuursvergadering werd gediskussieerd over de houding die de spreker van het LACVW (R. Goris) moest aannemen op het katholieke kongres van Mechelen: «Er werd besloten dat onze verslaggever duidelijk zal laten uitkomen dat het ACVW in theorie het bedrijfssyndicaat wenscht,..., maar gezien de concrete omstandigheden van tijd en plaats vrede zou nemen met het vrije syndicalisme, in afwachting dat een betere oplossing mogelijk worde». Goris sprak zich in die zin uit op het kongres ⁽²³⁾. Wellicht werd deze houding aangenomen om het ACV niet voor het hoofd te stoten. Goris' voorkeur ging echter uit naar Arbeidsorde, omdat er eindelijk een vakbond bestond waarin politieke bekommernissen geen rol speelden ⁽²⁴⁾. Alles welbeschouwd verdedigde het LACVW en vooral de als ideoloog beschouwde René Goris een vrij autoritaire en niet erg democratische vorm van korporatisme. APIC sprak zich veel genuanceerder uit.

B. DE WAAELSE KATHOLIEKE WERKGEVERS.

De krachtlijnen van het korporatistisch programma van APIC werden uitgetekend op het kongres van 1934. Een enquête onder de aangesloten industriëlen had uitgewezen dat de paritaire komitees een pacificerende invloed uitoefenden op de arbeidsverhoudingen. In hun toenmalige vorm waren ze echter niet geschikt om de sociale vrede te handhaven: de beslissingen (de KAO's) werden immers niet altijd nageleefd. Om dat te verhelpen moesten de vakbonden verplicht worden de rechtspersoonlijkheid aan te nemen, zodat ze financieel konden gesanktionneerd worden wanneer ze zich niet aan de KAO's hielden ⁽²⁵⁾. Voor het overige werden op het kongres geen konkrete voorstellen geformuleerd. Henri Velge, juridisch

(22) *Idem*, p. 138 en 150.

(23) *Verslagboek LACVW 1935-1939. Ontwerp verslag van den redaktieraad en den algemeenen raad van het LACVW van 17 april 1936*, p. 2. (Nationaal Secretariaat van het Verbond van Kristelijke Werkgevers en Kaderleden — Brussel) — R. GORIS, *De katholieke werkgevers en de bedrijfsorganisatie*, in *Verhandelingen van het Vle katholieke kongres van Mechelen. IIIe Boekdeel: het openbaar leven en de beroepsorganisatie in het licht der katholieke leer*, Brussel, 1937, p. 225-234, p. 231.

(24) *Idem*, p. 230.

(25) A. SERVAIS, *L'action des organismes professionnels en Belgique*, in *Organisation professionnelle et action sociale patronale. Mémoires de la cinquième session des journées sociales patronales. 14 et 15 Avril 1934*, Brussel, 1934, p. 25-43.

adviseur van APIC en hoogleraar sociaal en economisch recht aan de Leuvense universiteit, verwierp er het politiek korporatisme ⁽²⁶⁾.

Eerder hadden de Waalse katolieke patroons zich al uitgesproken voor concurrentiebeperkende maatregelen. De in sommige sectoren bestaande vrijwillige kartels boden onvoldoende waarborgen omdat dissidenten de afspraken naast zich konden neerleggen. Daarom moesten de korporatieve organen de mogelijkheid krijgen prijzen en kontingenten vast te leggen voor de internationale handel en een verbod kunnen uitvaardigen op het oprichten van nieuwe ondernemingen in hun bedrijfstak. De rol van de staat bleef beperkt tot het sanktioneren van de beslissing als die het algemeen belang niet schaadde. Op die manier werd het besluit bindend voor alle bedrijven uit de sektor ⁽²⁷⁾.

Tussen de ideeën van APIC en LACVW bestonden heel wat verschillen. De franstalige organisatie was veel minder autoritair. Er werd alleen gepleit voor institutionalisering van de kollektieve arbeidsverhoudingen en de integratie van de vakbonden in het rechtsverkeer. Politiek korporatisme werd expliciet verworpen. Beperkingen aan de vrije concurrentie stonden op het verlanglijstje van beide organisaties. Deze verschillen werden overbrugd in 1936. APIC en LACVW schaarden zich achter het voorontwerp van wet op de bedrijfsorganisatie van de hand van H. Velge.

C. HET VOORONTWERP VELGE.

Velges voorontwerp was bedoeld om de bedrijfsorganisatie vorm te geven binnen het bestaande constitutionele kader ⁽²⁸⁾. Het wou een systeem uitwerken om de sociale vrede te waarborgen, niet door een strafrechtelijk verbod van staking en lock-out, zoals Goris voorstelde, wel door een juridische omkadering van de syndikale aktie. De vakbonden zouden

(26) H. VELGE, *Les cadres professionnels en Belgique*, in *Idem*, p. 9-24, p. 23 — Henri VELGE (1888-1951) was behalve dr. in de Rechten ook dr. in de Politieke en sociale wetenschappen en in de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde. Hij was kabinetschef achtereenvolgens op het Ministerie van Nijverheid en Arbeid (1919-1920), Binnenlandse Zaken en van de Eerste Minister (1920-21). In 1921 werd hij ook sekretaris van de ministerraad. Van 1922 tot 1925 was Velge juridisch adviseur op het Ministerie van Financiën. Vandaar maakte hij de overstap naar de groep Empain waar hij zich bezighield met de juridische geschillen. Behalve protagonist van de bedrijfsorganisatie was H. Velge een van de promotoren van een Raad van State. In 1947 werd hij overigens voorzitter van deze instelling. Velge was goed geïntroduceerd bij het Hof. Koning Leopold vroeg hem L. Wodon op te volgen als chef van zijn Kabinet. Velge ging op deze uitnodiging niet in (J. DABIN, *Notice sur Henri Velge*, in *Académie Royale de Belgique. Annuaire pour 1958*, Brussel, 1958, CXXIV, p. 37-60 — J. VANWELKENHUYZEN, 1940. *Quand les chemins se séparent. Aux sources de la question Royale*, Paris-Gembloux, 1988, p. 126-127).

(27) MATHON, *La corporation dans l'industrie*, in *Bulletin social des Industriels*, dec. 1933-jan. 1934, nr. 60, p. 32-33.

(28) H. VELGE, *L'organisation professionnelle. Projet de réalisation en Belgique*, Brussel, 1937, p. 11 en 19-21.

verplicht worden de rechtspersoonlijkheid aan te nemen zodat ze civielrechtelijk gesanktionneerd konden worden wanneer ze de «vredesplicht», essentieel element van elke KAO, niet naleefden ⁽²⁹⁾. Door een veralgemening van de paritaire komitees werden kanalen geschapen voor een vreedzame regeling van sociale conflicten ⁽³⁰⁾. Het voorontwerp had ook een economisch luik. Daarin werd niet alleen een stelsel van advizerende «beroepsraden» voorzien, belangrijker was de procedure voor de economische reglementering ⁽³¹⁾. Daarvoor greep Velge terug naar het KB nr. 62 van 13 januari 1935 dat verplichte kartelvorming mogelijk maakte ⁽³²⁾. We zullen op deze maatregel niet dieper ingaan. Het volstaat aan te stippen dat het initiatief voor een verplicht kartel alleen kon uitgaan van een vereniging van producenten of verdelers, die al een vrijwillige overeenkomst o.m. voor de beperking van produktie of distributie hadden afgesloten. Een uit magistraten samengestelde «Raad voor economische geschillen» moest een advies uitbrengen over de aanvraag voor een verplicht kartel indien daartegen verzet werd aangetekend. Deze raad had een feitelijk vetorecht: wanneer de opposant gelijk kreeg, mocht de Koning niet ingaan op het verzoek om het kartel uit te breiden ⁽³³⁾. Dit vetorecht werd beschouwd als een dam tegen staatsinterventie in de economie. Velges voorontwerp was slechts één van de vele initiatieven die genomen werden om de bedrijfsorganisatie langs wettelijke weg door te voeren. Uiteindelijk diende de regering in 1938 een wetsontwerp in op de «Beroepsorganisatie en de economische reglementering» (ontwerp Heymans) ⁽³⁴⁾. Wegens de gespannen internationale situatie werd het nooit in het parlement besproken.

Hoewel er van het korporatisme in de jaren 1930 weinig is terecht gekomen kan niet ontkend worden dat de doctrine bij het katolieke patronaat een niet geringe impact heeft gehad. Hoe kan dit succes verklaard worden? Uitsluitend verwijzen naar ideologische motieven is geen afdoende verklaring, om de eenvoudige reden dat er niet zoiets bestond als «het» korporatisme. Het was een eerder vaag begrip dat op verschillende manieren werd ingevuld, zoals hopelijk gebleken is uit de vergelijking tussen APIC en LACVW. De gunstige respons op de korporatistische ideologie en de uiteenlopende invulling die aan de term gegeven werd, kunnen alleen begrepen worden wanneer men de ideologische discussie plaatst in een breder maatschappelijk en politiek kader.

Op politiek en sociaal vlak krijgen we na 1918 te maken met een demokratizeringsproces. De arbeidersbeweging veroverde het algemeen

(29) *Idem*, p. 30-31.

(30) *Idem*, p. 41-42.

(31) *Idem*, p. 43-45.

(32) *Arrêté Royal permettant l'institution d'une réglementation économique de la production et de la distribution*, in *Pasinomie*, 1935, p. 18-22.

(33) *Ibidem* en H. VELGE, *L'organisation...* p. 53, 57 en 61.

(34) *Wetsontwerp op de beroepsorganisatie en de economische reglementering. Parlementaire documenten. Senaat. Gewone zitting 1938-1939. Nr. 7.*

enkelvoudig stemrecht naast de syndikale vrijheid en bekwam de schraping van art. 310 uit het strafwetboek, waarmee een belangrijke hinderpaal voor de staking werd opgeruimd ⁽³⁵⁾. Deze situatie werd door bepaalde conservatieven als een bedreiging gevoeld. Ze konden maar moeilijk verkroppen dat de vakbeweging uitgroeide tot een nieuwe machtsfaktor en meenden dat de sociale vrede permanent bedreigd werd. Het algemeen stemrecht zette in de ogen van deze conservatieven de deur open voor een linkse parlementaire meerderheid, die afbreuk zou doen aan de prerogatieven van de burgerij door staatsinterventie in het economisch leven of door de uitbreiding van de sociale wetgeving ⁽³⁶⁾. Een bepaalde vorm van korporatisme kon beide dreigingen afwenden. De oprichting van een apart circuit van korporatieve raden zou de besluitvorming over sociaal-economische thema's grotendeels onttrekken aan het parlement, waardoor de gevaren van een potentiële progressieve meerderheid geneutraliseerd werden. Een strakke omkadering van de syndikale actie (rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden, sankties voor overtredingen van de KAO's) moest het stakingswapen gevoelig uithollen. Goris wou elk werkonderbreking zondermeer verbieden.

In de jaren 1930 werd het politieke leven bovendien gekenmerkt door een regimekrisis ⁽³⁷⁾. De parlementaire democratie leek niet in staat te zijn om een antwoord te vinden op de problemen die de economische crisis meebracht. De meest conservatieve voorstanders van het korporatisme, zoals o.m. R. Goris, wilden deze crisis oplossen door de invoering van een integraal korporatisme, dat op termijn in de plaats zou komen van het parlementarisme.

Hoewel de uitdagingen dezelfde waren voor de katolieke patroons, waren er twee verschillende varianten van het korporatisme: het LACVV was behoudsgezinder dan APIC. Dit kan wellicht verklaard worden door de uiteenlopende syndikale krachtsverhoudingen in Vlaanderen en Wallonië. APIC zal ook wel ingezien hebben dat het in een door de socialistische vakbond beheerste regio weinig zin had te proberen de opinie te winnen voor een uitgesproken conservatief korporatisme, dat de vakbonden volledig uitschakelde. De syndikaten integreren in het rechtsverkeer om zo hun bewegingsvrijheid te beperken had misschien wel kans op slagen, als

(35) E. WITTE — J. CRAEYBECKX, *Politieke geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie*, Antwerpen, 1981, p. 165 en 180.

(36) Deze afkeer van de parlementaire democratie was bijzonder sterk bij de groep die dr. E. Defoort «reactionaire katholieken» heeft genoemd. De exponenten van deze beweging waren voorstander van een autoritair sociaal-economisch én politiek korporatisme (E. DEFOORT, *Le courant réactionnaire dans le catholicisme francophone belge 1918-1926. Première approche*, in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1977, VIII, 1-2, p. 81-153).

(37) R. VAN DOORSLAER, *Continuïteit of discontinuïteit in de geschiedenis: België in de Tweede Wereldoorlog*, in *Bijdragen en mededelingen over de geschiedenis der Nederlanden*, 1987, p. 610-623, p. 615.

daar bv. een vorm van een economische inspraak tegenover stond, die vanzelfsprekend niet mocht uitmonden in medebeheer. De ervaring wees inderdaad uit dat een dergelijke strategie kans op slagen had. ACV en BVV waren bereid om de bedrijfsorganisatie, zoals ze werd voorgesteld in het ontwerp Heymans, te aanvaarden ⁽³⁸⁾.

Kortom, voor de katholieke patroons had het korporatisme niet alleen een ideologische betekenis, het had integendeel een uitgesproken politieke dimensie. Het kaderde in strategieën van machtsverwerving, machtsbehoud of machtsuitbreiding. Een en ander kwam tijdens de bezetting nog beter tot uiting.

II. DE DUITSE BEZETTING.

1. De eerste fase : tot ongeveer einde 1941.

De Duitse bezetting was een totale breuk met het vooroorlogse politieke bestel. De parlementaire democratie bestond niet meer, er kwam een verbod op staking en lock-out, de lonen en prijzen werden geblokkeerd. De paritaire komitees moesten hun activiteiten staken ⁽³⁹⁾. De Duitsers installeerden een *Militärverwaltung* die het land bestuurde met de medewerking van het komitee van sekretarissen-generaal, de topambtenaren van de ministeriële departementen, die de bevoegdheden van hun ministers die het land verlaten hadden, overnamen ⁽⁴⁰⁾.

A. HET DUITSE STAATSKORPORATISME.

Vrij vlug werden maatregelen getroffen die het economische, later het sociale leven, op een vrij fundamentele manier raakten. In augustus 1940 richtte Emiel De Winter, sekretaris-generaal van Landbouw en Voedselvoorziening, de « Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie » (NLVC) op. Deze instelling, bedoeld om de hele voedselproductie te centralizeren, de markt te ordenen en de bevoorrading en de rantsoenering praktisch uit te voeren, had zeer uitgebreide bevoegdheden. Ze kon de markt ordenen door produkten op te eisen, het verbouwen van bepaalde gewassen te verplichten of te verbieden en mocht exploitaties sluiten ⁽⁴¹⁾. Alle onderne-

(38) Voor het ACV: J. MAMPUYS, *Quadragesimo Anno. Corporatisme en Christelijke arbeidersbeweging*, in *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 1984, LXXV, p. 395-418. Voor het BVV, D. LUYTEN, *op.cit.*, p. 625-634.

(39) J. GERARD-LIBOIS — J. GOTOVITCH, *L'an 40. La Belgique occupée*, Brussel, 1971, p. 158 en 184.

(40) M. VAN DEN WIJNGAERT, *Het beleid van het comité van de sekretarissen-generaal in België tijdens de Duitse bezetting 1940-44*, Brussel, 1975.

(41) *Arrêté portant création d'une corporation nationale de l'agriculture et de l'alimentation*, in *Pasinomie*, 1940, p. 296-298, p. 298.

mingen die betrokken waren bij de produktie, verkoop of verwerking van land- en tuinbouwprodukten waren verplicht bij de Corporatie aan te sluiten ⁽⁴²⁾. De NLVC had een vertikale en een horizontale structuur. Voor de vertikale structuur, die met de marktordening belaste «algemene groepen», werd het produkt als indelingscriterium gebruikt. Er was bv. een «groep aardappelen» waar alle voortbrengers, verkopers en verwerkers van aardappelen waren bij aangesloten ⁽⁴³⁾. De horizontale structuur omvatte drie sectoren: produktie; handel en distributie; voedingsnijverheid ⁽⁴⁴⁾. Deze drie sectoren werden beschouwd als organen van de belangenvertegenwoordiging ⁽⁴⁵⁾. De Corporatie werd geleid volgens het *Führerprinzip*. Een leider nam alle beslissingen en was enkel verantwoording verschuldigd aan zijn hiërarchische overste ⁽⁴⁶⁾. Dit autoritaire karakter werd nog versterkt toen de NLVC in 1942, op aandringen van de bezetter, een eigen administratieve rechtsmacht kreeg ⁽⁴⁷⁾. Dit was de aanleiding tot de zgn. «krisis in de magistratuur» ⁽⁴⁸⁾.

Op 2 september 1940 verscheen een besluit van Victor Leemans over het statuut van de «Warencentrales». Het ging om openbare instellingen belast met de marktordening van de industriële sectoren. Ze waren bevoegd om de produktie, het verbruik en de distributie van bepaalde goederen te organiseren ⁽⁴⁹⁾. In de praktijk hielden ze zich vooral bezig met de verdeling van de grondstoffen in hun respectieve sektor ⁽⁵⁰⁾. Aan het hoofd van een centrale stond een directeur, benoemd door de sekretaris-generaal van Economische Zaken ⁽⁵¹⁾. Ook hier werd het zgn. *Führerprinzip* toegepast: de directeur was alleen verantwoording verschuldigd aan het departement van Economische Zaken. De sekretaris-generaal kon echter een raad installeren bij elke centrale. Die was bevoegd om alle vraagstukken die de directeur voorlegde te bestuderen ⁽⁵²⁾. De raad werd samengesteld na raadpleging van de bestaande vrije patronale organisaties ⁽⁵³⁾. De «Warencentrales» waren eerder verlengstukken van het Ministerie van

(42) *Idem*, p. 297.

(43) *Ibidem*.

(44) R. DE VLEESCHAUWER, *L'organisation professionnelle de l'économie*, Brussel, 1950, p. 251-252.

(45) *Idem*, p. 250.

(46) *Arrêté...*, p. 297. Er bestond bij de NLVC weliswaar een «bijraad», maar die had enkel advizerende bevoegdheid en de leden werden aangeduid door de korporatieleider (*Ibidem* en A. HENAU — M. VAN DEN WIJNGAERT, *België op de bon. Rantsoenering en voedselvoorziening onder Duitse bezetting 1940-44*, Leuven, Amersfoort, 1986, p. 47).

(47) R. DE VLEESCHAUWER, *op.cit.*, p. 243.

(48) J. GOTOVITCH, *Note relative à la magistrature sous l'occupation* (CREHSGM, *Notes de travail*, nr. 5, Brussel, 1972, p. 6).

(49) *Arrêté portant le statut organique des Offices Centraux de Marchandises*, in *Pasinomie*, 1940, p. 306-307, p. 307.

(50) M. VAN DEN WIJNGAERT, *op.cit.*, p. 80.

(51) *Arrêté portant le statut organique...*, p. 307.

(52) *Ibidem*.

(53) *Ibidem*.

Ekonomische Zaken dan korporatieve organen die de organisatie van de sektor door de belanghebbenden zelf mogelijk maakten. De in 1941 opgerichte «groepen» beantwoordden aan deze laatste doelstelling. Het waren officiële eenheidsorganisaties waarbij alle ondernemingen moesten aansluiten. De «groepen» hadden het monopolie van de belangenvertegenwoordiging in hun bedrijfstak en waren de enige gesprekspartner voor de overheid ⁽⁵⁴⁾. Ze hadden, in tegenstelling tot de «Warencentrales», geen verordenende bevoegdheid, maar konden wel ingeschakeld worden om de maatregelen van de centrales voor te bereiden of uit te voeren ⁽⁵⁵⁾. Verder mochten ze adviezen uitbrengen en de overheid aanbevelen bepaalde maatregelen in het belang van de sektor te treffen ⁽⁵⁶⁾. Het stelsel was autoritair opgevat. In de grote bedrijfstakken werd een hoofdgroep opgericht, onderverdeeld in «bedrijfsgroepen» en «bedrijfsongroepen». Aan het hoofd van elke groep stond een «leider», benoemd door V. Leemans (hoofdgroep) of door de hiërarchische overste (bedrijfsgroep en ondergroep). De leden hadden weinig inspraak. Op elk niveau bestond weliswaar een raad, maar die was samengesteld uit leiders en plaatsvervangers van de ondergeschikte groepen. Alleen in de «ongroep» hadden de individuele ondernemers hun zeg. Wanneer de leider van de hoofdgroep zijn akkoord gaf, mocht de «ongroep» een algemene vergadering van haar leden bijeenroepen. Deze raad had geen beslissingsmacht, hij kon alleen adviseren ⁽⁵⁷⁾. Het in augustus 1940 opgerichte «Commissariaat voor prijzen en lonen» was het sluitstuk van deze alomvattende organisatie van het economisch leven. De kommissaris voor prijzen en lonen bepaalde na raadpleging van de betrokken sekretaris(sen)-generaal het niveau van prijzen en bezoldigingen ⁽⁵⁸⁾.

De omkadering van het sociale leven liet langer op zich wachten. In juni 1941 verscheen het besluit over de «algemeen-gevolmachtigde van de arbeid en de comités van sociale experts» ⁽⁵⁹⁾. Het nieuwe stelsel van arbeidsverhoudingen had maar weinig gemeen met de vooroorlogse paritaire komitees. De «algemeen-gevolmachtigde» van de arbeid moest er in de eerste plaats voor zorgen dat de sociale vrede gehandhaafd bleef. Hij had verder een reglementerende bevoegdheid. Hij kon direktieven uitvaardigen die automatisch werden opgenomen in de individuele arbeidskontrakten en de verschillende werkplaatsreglementen. De «algemeen-gevolmachtigde» besliste over lonen en arbeidsvoorwaarden in de onderscheiden bedrijfstakken. Hij werd daarvoor bijgestaan door de «comités

(54) *Arrêté concernant l'organisation de l'économie nationale*, in *Pasinomie*, 1941, p. 73-75, p. 73.

(55) *Premier arrêté pris en exécution de l'arrêté du 10 février 1941 concernant l'organisation de l'économie*, in *Pasinomie*, 1941, p. 123-126, p. 124.

(56) *Idem*, p. 123.

(57) *Idem*, p. 125.

(58) *Arrêté instituant le commissariat aux prix et aux salaires*, in *Pasinomie*, 1940, p. 292-293.

(59) *Arrêté concernant le délégué général du travail et les comités d'experts sociaux*, in *Pasinomie*, 1941, p. 414-416.

van sociale deskundigen», waarin afgevaardigden zetelden van de Unie van Hand- en Geestesarbeiders en van de vrije patronale organisaties⁽⁶⁰⁾. De sociale deskundigen zetelden niet als vertegenwoordigers van de belangengroep die hen afvaardigde, maar werden enkel ... *entendus comme experts*⁽⁶¹⁾. Op dit vlak was de breuk met de vooroorlogse paritaire komitees volledig. Bovendien verloor de regulering van de arbeidsverhouding haar kontraktueel karakter. KAO's bestonden niet meer aangezien er geen «partijen» waren die met elkaar onderhandelden, enkel experts die adviseerden. Lonen en arbeidsvoorwaarden werden eenzijdig opgelegd door de «algemeen-gevolmachtigde» d.m.v. reglementen. Kortom, in de zomer van 1941 was het sociaal-ekonomisch leven in een nieuw institutioneel raamwerk gegoten, naar Duits model. Hoewel bepaalde organen ontegensprekelijk korporatistische kenmerken hadden — voor de groepen was dit zeker het geval — had het geheel een sterk etatistisch karakter dat niet beantwoordde aan de korporatistische modellen die APIC en het LACVW in de jaren dertig voorstonden. Hoe reageerde het patronaat op deze nieuwe toestand?

B. HET COMITE CENTRAL INDUSTRIEL (CCI).

Het CCI verspreidde in september 1940 een omzendbrief onder haar leden waarin een gedragslijn werd aanbevolen voor de nieuwe situatie die geschapen was na «... het verdwijnen der politieke syndicaten en het opheffen van het regiem der paritaire commissies». Volgens de omzendbrief was de toestand op dat moment vergelijkbaar met die van vorige eeuw toen de patroon «... alleen met zijn arbeiders de arbeidsvoorwaarden besprak »⁽⁶²⁾. Nu de dreiging van het «demagogisch syndicalisme» afgewend was, stond de weg open voor sociale actie in de onderneming in het teken van de klassenverzoening. Oprichting van «veiligheidsraden» en werkhuisafgevaardigden konden dat concept concreet gestalte geven⁽⁶³⁾. Het CCI stelde dus voor het sociaal overleg — zonder vakbonden — te verplaatsen naar de bedrijven. Het patroonssyndikaat vond het zelfs niet wenselijk om «... een organisatie op te maken van de collectieve verhoudingen van patroons en arbeiders dat in de plaats zou komen van het huidige stelsel»⁽⁶⁴⁾.

Het ligt voor de hand dat deze decentralizatie van het «overleg» voor de patroons perspectieven opende om de lonen te drukken. Begin juni 1940 werd dat overigens geprobeerd. Op een vergadering onder voorzitterschap van G. Raven, waarnemend sekretaris-generaal van Economische Zaken, werd op het ministerie van Binnenlandse Zaken een vergadering

(60) *Idem*, p. 414-415.

(61) *Idem*, p. 415.

(62) Circulaire nr. 852 van het CCI dd. 12 september 1940, *Verhoudingen tussen werkgevers en werknemers*, p. 1-2 (ARAB, *Papieren Hendrik De Man*, nr. 852).

(63) *Idem*, p. 2.

(64) *Idem*, p. 3.

belegd waar behalve C. Verwilghen, sekretaris-generaal van Arbeid en Sociale Voorzorg en directeur-generaal Vervaeck van hetzelfde departement ook G.L. Gérard, P. Vanderrest en G. Velter (CCI) en P. Bessem van het VEV aanwezig waren ⁽⁶⁵⁾. Daar werd voorgesteld de minimumlonen voor de arbeiders terug te brengen tot op het niveau van 1936 (32 fr. uur, tegenover ongeveer 40 fr. in 1940) en de wedden van de bedienden progressief te doen dalen met 10 % (schijf van 1001-2000 fr/maand) tot 70 % voor wedden die 10.000 fr overschreden ⁽⁶⁶⁾. Verder werd overeengekomen de toepassing van de wetten over de kinderbijslag en de pensioenen voorlopig te schorsen. Dit zou gebeuren met *arrêts ministériels* of, als dat niet mogelijk was, door *une décision de fait*. De patroons werden wel aangemaand een bijdrage van 10 % op de lonen opzij te zetten om de bijstandsregeling die door het komitee van sekretarissen-general was uitgewerkt te financieren. Deze heffing zou de vroegere premie voor de sociale zekerheid vervangen ⁽⁶⁷⁾. Van de schorsing van de toepassing van een gedeelte van de sociale wetgeving kwam uiteindelijk niets in huis. Verwilghen wees het CCI erop dat de sociale wetten onverkort van kracht bleven, behalve de bepalingen over het nationaal crisisfonds en de bijkomende vakantie voor jonge werknemers ⁽⁶⁸⁾. Het initiatief voor deze vergadering ging uit van het CCI. Het verslag waarvan sprake werd opgesteld door Velter, maar niet goedgekeurd door de sekretarissen-generaal, vandaar de verwarring over het al dan niet schorsen van de toepassing van de sociale wetgeving ⁽⁶⁹⁾. In een aantal gevallen werden de lonen ook effectief verlaagd. Een Waalse mijnexploitant reduceerde de bezoldiging met 15 % ⁽⁷⁰⁾. In de Gentse textiel werden, na een akkoord met E. Verheecke (kristelijke textielcentrale) en Colle (liberale vakbond) de lonen met 22 % verlaagd ⁽⁷¹⁾. Omdat dergelijke aanvallen op de sociale verworvenheden leidden tot ontevredenheid bij de arbeiders was de *Militärverwaltung* verplicht een verbod uit te vaardigen de lonen te laten dalen ⁽⁷²⁾.

We hebben al gewezen op het bestaan van de «Warencentrales». Bij het tot stand komen hiervan speelde het CCI eveneens een belangrijke rol. In mei en juni 1940 legde de *Militärverwaltung* kontakten met het CCI en het VEV over de toekomstige organisatie van het economisch leven ⁽⁷³⁾. Het CCI

(65) *Compte rendu de la réunion tenue le mercredi 5 juin 1940 au ministère de l'Intérieur*, p. 1 (NCWO II, *Papieren René Goris*, nr. 46).

(66) *Idem*, p. 2.

(67) *Idem*, p. 4.

(68) Brief van C. Verwilghen aan het CCI dd. 12 juli 1940 (*Idem*, nr. 48).

(69) Brief van het CCI aan A.E. Jansen dd. 11 juni 1940 (*Idem*, nr. 46).

(70) J. GERARD-LIBOIS — J. GOTOVITCH, *op.cit.*, p. 159.

(71) Brief van Charles Verbeke aan R. Goris dd. 1 augustus 1940, p. 1. (NCWO II, *Papieren René Goris*, nr. 50).

(72) *Tätigkeitsbericht nr. 9 der Militärverwaltung für den Monat September 1940*, p. 93-94 (Kopies geraadpleegd op het NCWO II).

(73) TH. LUYCKX, *Bijdrage tot de geschiedenis van de economische bewustwording in Vlaanderen. Veertig jaar VEV 1926-1966*, Antwerpen, 1967, p. 169.

aanvaardde op 7 juni het Duitse voorstel om *Warenstellen* op te richten naar het voorbeeld van de Duitse *Reichsstellen*. De *Militärverwaltung* beloofde van haar kant de Belgische industriëlen te betrekken bij het bestuur van deze organen, wat ook gebeurde. In de mijnsector werd de leiding van de Warencentrale bv. toevertrouwd aan de voorzitter en de directeur-generaal van de *Fédération des Associations Charbonnières de Belgique* ⁽⁷⁴⁾. In de staalindustrie was de integratie van de vooroorlogse structuren in de door de bezetter gecreëerde organen nog duidelijker. Het in juni 1940 door Belgische zakenlui opgerichte *Syndicat Belge de l'Acier* kreeg de bevoegdheid van een warencentrale. Sybelac was op zijn beurt de opvolger van Cosibel, het uitvoerend orgaan van de *Groupement des Hauts Fourneaux et des Aciéries Belges*, het vooroorlogse staalkartel op vrijwillige basis. Het enige verschil tussen Sybelac en Cosibel lag in de bevoegdheid. Sybelac kon de produktie onder de leden verdelen en bepalen hoe de grondstoffen zouden gebruikt worden. Hierdoor werd Sybelac een verplicht kartel ⁽⁷⁵⁾.

Deze vrij grote bereidheid van het CCI «om mee te werken» aan de uitbouw van de organisatie van het economisch leven is niet verwonderlijk. De leidende industriëlen hadden immers besloten geen openlijk verzet te plegen tegenover de bezetter door de economische machine stil te leggen, maar integendeel een produktiepolitiek te voeren ⁽⁷⁶⁾. De industrie zou blijven produceren en exporteren naar Duitsland, maar bestellingen van wapens en munitie konden niet aanvaard worden, om veroordelingen op basis van art. 115 van het strafwetboek te vermijden. Deze produktiepolitiek werd noodzakelijk geacht om de bevoorrading van het land te verzekeren en de tewerkstelling van Belgische arbeiders in Duitsland te vermijden ⁽⁷⁷⁾. In deze zgn. «Galopin-doctrine» werd ook een element van solidariteit ingebouwd. Inzake de uitvoering van de bestellingen moesten de ondernemers allen dezelfde houding aannemen. Galopin meende dat deze solidariteit in de praktijk kon gebracht worden door gebruik te maken van de vrije patronale organisaties en de nieuw opgerichte organen voor de leiding van de economie ⁽⁷⁸⁾. Het was bijgevolg van kapitaal belang dat de Belgische zakenlui bij de bezetting van de topfuncties binnen deze structuren een actieve aanwezigheidspolitiek voerden. Sommige personen en organisaties engageerden zich nog een stuk verder...

(74) J. GERARD-LIBOIS — J. GOTOVITCH, *op.cit.*, p. 160 — P. KLEMM, *German economic policies in Belgium from 1940 to 1944*, Michigan, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, 1972, 2 delen, deel 1, p. 78-79.

(75) D. JACOBS, *Gereguleerd staal. Nationale en internationale regulering in de westeuropese staalindustrie 1750-1950*, Nijmegen, 1988, p. 510-511, p. 583.

(76) E. VERHOEYEN, *Les grands industriels belges entre collaboration et résistance: le moindre mal*, in *Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 1986, nr. 10, p. 57-114, p. 64.

(77) J. GERARD-LIBOIS — J. GOTOVITCH, *op.cit.*, p. 177-184.

(78) *Idem*, p. 181.

C. HET KATOLIEKE PATRONAAT.

1. Het LACVW.

We hebben er al op gewezen dat de Duitsers bij de oprichting van de Warencentrales het CCI en het VEV raadpleegden. De katolieke patroons werden niet gehoord. Het ACVW (d.i. de afdeling Aartsbisdom Mechelen) probeerde contacten te leggen met de Duitse overheden om alsnog bij de besprekingen betrokken te worden. In Antwerpen verkreeg men een onderhoud. De ACVW-delegatie eiste, op basis van het vooroorlogse korporatistische programma, zijn plaats op binnen de bedrijfsorganisatie. Deze aanpak wierp resultaten af: in Antwerpen werden het ACVW en het VEV op gelijke voet gesteld ⁽⁷⁹⁾. Bovendien werd een onderhoud toegezegd met de *Militärverwaltung* te Brussel. Het vond plaats op 8 augustus. De katolieke patroons stuurden twee invloedrijke persoonlijkheden: de voorzitter van het LACVW, Léon Bekaert en R. Goris. Deze laatste verdedigde het korporatieve programma dat was uiteengezet op het kongres van 1933 ⁽⁸⁰⁾.

In juli 1940 waren onderhandelingen begonnen tussen ACVW-Aartsbisdom Mechelen en het VEV om over te gaan tot een eventuele fusie om verzekerd te zijn van een vertegenwoordiging in de korporatieve raden. Het ACVW was tot verregaande toegevingen bereid. Het VEV zou naar buiten toe optreden in naam van beide organisaties. Het ACVW zou zijn sekretariaat behouden en vertegenwoordigd zijn in de studiekommissie van het VEV. De katolieke patroonsorganisatie zou echter niet langer een eigen tijdschrift uitgeven, maar enkel artikels publiceren in het blad van het VEV, waarbij er moest over gewaakt worden het konfessionele karakter van de bijdragen niet te sterk in de verf te zetten om niet-katolieke patroons, die lid waren van het VEV, niet voor het hoofd te stoten ⁽⁸¹⁾. Voor zover we konden nagaan liepen de onderhandelingen tussen beide groepen tot mei 1941, maar mondden niet uit in een daadwerkelijke samensmelting ⁽⁸²⁾. In september 1940 werd wel het principe van de samenwerking tussen ACVW en VEV goedgekeurd. De Vlaamse patroonsorganisatie meende dat dit geen onoverkomelijke problemen zou meebrengen omdat 80 % van de LACVW-ers ook bij het VEV aangesloten waren. Het VEV had er evenmin bezwaar tegen het principe te aanvaarden dat de bedrijfsorganisatie, die op stapel stond op kristelijke grondslagen moest gesteund zijn ⁽⁸³⁾.

De Vlaamse kristelijke werkgevers wilden dus tot elke prijs betrokken worden bij de onderhandelingen over het korporatisme. Op een ledenver-

(79) L. BROUWERS, *op cit.*, deel I, p. 379.

(80) *Idem*, deel I, p. 181.

(81) Raadsvergadering van het VEV in de lokalen der Vlaamsche club te Brussel op woensdag 30 juli 1940, p. 4 (ARAB, *Papieren Van Isacker*, Serie II, nr. 11).

(82) Bureelvergadering van het VEV op 14 mei 1941, p. 3 (*Idem*).

(83) Vergadering van de Raad van het VEV op 13 september 1940, p. 2-4 (*Idem*).

gadering van de Kring Antwerpen bleek dat zij ervan overtuigd waren dat de bezetter blijk zou geven van een zekere soepelheid bij de vormgeving van de korporatieve orde. Goris schetste op die bijeenkomst het Duitse korporatistische systeem en herinnerde eraan dat het LACVW zijn korporatief programma vóór de oorlog niet had kunnen realiseren wegens: «... moeilijkheden eigen aan het staatkundig regime». Het had er alle schijn van dat het korporatisme nu wel kon verwezenlijkt worden: «Thans dient een stelsel opgebouwd, uitgaande van een gedachte die zowel eigen is aan Quadregesimo Anno als aan het Duitse en het Italiaansche stelsel: het welzijn der ganse volksgemeenschap. Dit stelsel dienen wij niet lijdzaam van anderen over te nemen, maar zullen wij aanpassen aan den eigen volksaard»⁽⁸⁴⁾. Hetzelfde aktivisme werd gepropageerd in *Roomsch-Katholieke Bedrijfsleiding*, het ledenblad van het LACVW. Er werden enkele artikels overgenomen uit de *Brüsseler Zeitung* waarin de draagwijdte van het Duitse korporatieve stelsel werd toegelicht⁽⁸⁵⁾. De kristelijke werkgevers werden ertoe aangezet hun verantwoordelijkheid op te nemen bij de opbouw van de nieuwe economische organisatie: «Wij kunnen bij onze leden niet genoeg aandringen dat zij zich bij de herinrichting die thans plaatsgrijpt niet afzijdig zouden houden; de plaats van de katholieke werkgevers bij de korporatieve orde is op het voorplan. Wij zijn de voorvechters van het korporatisme geweest en hoeven dit niet te vergeten; aan onze medewerking is thans veel gelegen voor den toekomstigen vorm van het economisch leven»⁽⁸⁶⁾. We zouden dergelijke citaten kunnen vermenigvuldigen, maar het bovenstaande toont voldoende aan dat het ACVW ervan overtuigd was dat de Duitsers de oorlog gewonnen hadden en de korporatieve orde voor de deur stond.

De door de bezetter en de sekretarissen-generaal opgerichte organen werden overwegend positief beoordeeld. De NLVC was weliswaar geordend volgens «... totaal nieuwe beginselen...», o.m. het *Führerprinzip*, maar zijn macht zou getemperd worden door de adviesraad, die, zo dachten de katolieke patroons, zou bestaan uit vertegenwoordigers van de bestaande vrije landbouwersorganisaties⁽⁸⁷⁾. De Warencentrales waren eveneens onder een goed gesternte van start gegaan. Bij de benoeming van de direktors en de leden van de adviesraden was rekening gehouden met de suggesties van de patronale organisaties. De Warencentrales waren nog geen echte korporaties, maar vormden wel het vertrekpunt van de «...

(84) Bedrijfsorganisatie en korporatisme. Verslag van de ledenvergadering van de Kring Groot Antwerpen op 23 juli 1940 (NCWO II, *Papieren René Goris*, nr. 24).

(85) W. JUNGEMANN, *Korporatisme*, in *R.K.B.*, december 1940, IX, p. 370-373 — *Idem*, *De ondernemer*, in *idem*, oktober 1940, IX, p. 315-317.

(86) *De werking van het ACVW. Standpunten en richtlijnen*, in *Idem*, p. 318-321, p. 320.

(87) F.S., *De nieuwe economische ordening in ons land*, in *R.K.B.*, september 1940, IX, p. 290-296, p. 291-293. F.S. waren de initialen van F. Van der Straeten Waillet, sekretaris van het ACVW-Aartsbisdom Mechelen (Interview met de heer Julien Vervoort op 8 november 1988 te Wilrijk).

gezonde corporatieve zelfordening... », die tot stand kon komen wanneer nauwer samengewerkt werd met de bestaande werkgeversverenigingen, wat door het ministerie van Economische Zaken beloofd was ⁽⁸⁸⁾. Dit departement had volgens de auteur van het artikel kontakten gelegd met de patroonssyndikaten en gevraagd in elke bedrijfstak een federatie op te richten als die nog niet bestond. Dan kon, in samenwerking met deze federaties, het statuut voor de corporatieve organisaties worden uitgewerkt. Binnen de korporaties konden dan speciale kommissies worden ingesteld waaraan de vrije verenigingen mochten participeren ⁽⁸⁹⁾.

In april 1941 was het entoesiasme getemperd. René Goris stelde in een evaluatie van het systeem van de «groepen» dat «... spijt en onrust onze gevoelens domineeren». De «... korporatieve geest» was er volgens hem niet, het ging eerder om een technische ingreep, noodzakelijk als gevolg van de krisistoestand. De structuur was niet de emanatie van een algemeen concept en het gevaar voor korporatief egoïsme was reëel ⁽⁹⁰⁾. Léon Bekaert was in hetzelfde nummer van *Roomsche-Katholieke Bedrijfsleiding* optimistisch. Hij noemde de medewerking aan de opbouw van de economische organisatie een «patriottische plicht» en wees erop dat aan de «... wanordelijke toestanden in het verleden... » met name de toegevingen aan de syndikale eisen om partijpolitieke redenen, de regeringsinstabiliteit en de groeiende staatsinterventie een einde gekomen was. De nieuwe economische ordening was weliswaar niet volmaakt, maar kon verbeterd worden wanneer de kristelijke werkgevers de overheid adviezen gaven waarvoor ze zich konden baseren op *Quadragesimo Anno* en de kongresbesluiten van 1933. Bekaert was het meest bevreesd voor de verdwijning van de vrije patronale organisaties. Hun voortbestaan was nodig om te vermijden dat de korporatieve organen zouden verworden tot bureaukratische instellingen ⁽⁹¹⁾.

Ondanks de twijfels over de nieuwe korporatieve orde bekleedden bepaalde katholieke patroons een vooraanstaande positie in de door de Duitsers geïnspireerde bedrijfsorganisatie. We citeren slechts twee voorbeelden. René Goris werd voorzitter van de sektor voedingsindustrie in de NLVC en Bekaert leidde de hoofdgroep metaalverwerkende nijverheid ⁽⁹²⁾.

Over bepaalde aspecten van de sociale politiek van de bezetter was het LACVW opgetogen. Zo stelde het in januari 1941 uitgevaardigde beroepsreglement voor de bouwnijverheid dat het stakingsdelikt invoerde, volgens

(88) *Idem*, p. 295.

(89) *Idem*, p. 296.

(90) R. GORIS, *De ordening van het economisch leven 1935-1938-1941*, in *R.K.B.*, april 1941, X, p. 90-95.

(91) L.A. BEKAERT, *De taak der christelijke werkgevers*, in *idem*, p. 80-89.

(92) *Benoemingen*, in *idem*, juli 1941, X, p. 178 — *Benoemingen*, in *idem*, september 1941, X, p. 216.

Goris een einde aan de onoplosbare problemen waarmee de vertegenwoordigers in de paritaire komitees voor de oorlog gekonfronteerd werden. Er waren nu immers efficiënte sankties voorzien wanneer de sociale vrede in het gedrang werd gebracht of de loonbarema's niet toegepast. Bovendien was het voor de arbeiders verboden werkjes uit te voeren na de normale werkuren, waardoor de oneerlijke concurrentie tegenover de patroons ongedaan gemaakt werd ⁽⁹³⁾. Dit standpunt, dat in het verlengde lag van hetgeen Goris in 1933 verdedigde, betekent niet dat de Vlaamse katolieke patroons komaf wilden maken met het overleg op sectorieel niveau, zoals het CCI. In een artikel uit oktober 1940 waarin richtlijnen gegeven werden aan de leden, werd stelling genomen tegen de politiek van het centraal nijverheidskomitee. De uitschakeling van de vakbonden schiep een gevaarlijke toestand: «... die in de eerste plaats vanwege het patronaat een eerlijke en tactvolle houding vereischen». De werkgevers werden ervoor gewaarschuwd daden te stellen die er de schijn van hadden dat ze: «... de tijdsomstandigheden te baat nemen om eischen op te dringen die niet door het volk gedeeld worden». Konkreet werd een politiek afgeraden die ertoe strekte «... de medewerking van ons werkvolk in de regeling van de sociale aangelegenheden (af te wijzen) en hun tijdelijk schijnbare onmacht als een verlossing of terugkeer naar vroegere toestanden te begroeten» ⁽⁹⁴⁾. Een nauwelijks verholen afkeuring van de eerder geciteerde CCI-circulaire.

Het contact met de werknemers in de ondernemingen moest behouden blijven, niet alleen via de meestergasten of fabrieksraden, maar ook door bemiddeling van de oude syndikale leiders, op voorwaarde dat ze nog het vertrouwen van de arbeiders hadden ⁽⁹⁵⁾. Goris betreurde ook dat de werknemers niet vertegenwoordigd waren in de «groepen». Vanzelfsprekend zouden de arbeidersafgevaardigden daar alleen over sociale kwesties mogen meebeslissen ⁽⁹⁶⁾. Over het besluit m.b.t. de komitees van sociale deskundigen werd geen officieel standpunt ingenomen. Het werd wel geëvalueerd in een interne nota van het ACVW opgesteld door F. Van der Straeten Waillet. Het beginsel van de pariteit en het voorbehouden van de economische besluitvorming aan de bedrijfsleiders, werden positief beoordeeld. Het principe dat de leden van de raden uitsluitend beschouwd werden als technische adviseurs en niet als vertegenwoordigers van het beroep vond echter geen genade. Ook het doorspelen van de reglementerende bevoegdheid naar de overheid werd negatief beoordeeld ⁽⁹⁷⁾.

(93) R. GORIS, *Bij het nieuwe bedrijfsreglement voor het bouwbedrijf*, in *R.K.B.*, januari 1941, X, p. 11-13.

(94) *De werking...*, p. 318.

(95) *Idem.*, p. 319.

(96) R. GORIS, *De ordening...*, p. 94.

(97) Nota F.S., *De beoordeling van het ontwerp tot oprichting van comités van sociale deskundigen*, s.d., p. 1-2 (NCWO II, *Papieren René Goris*, nr. 72): «Het economische doeleinde gaat enkel de bedrijfsleiders aan en dient dus voorbehouden aan de economische lichamen uit bedrijfsleiders samengesteld».

2. APIC.

APIC stopte na de Duitse inval de uitgave van het ledenblad. Volgens een na-oorlogse nota over de organisatie tijdens de bezetting gebeurde dit om te vermijden dat de censuur zou ingrijpen of het tijdschrift ging gebruiken voor propagandistische doeleinden ⁽⁹⁸⁾. De andere activiteiten werden diskreet verdergezet. Er werden sociale initiatieven genomen ten voordele van de arbeiders, de kristelijke principes werden verder gepropageerd bij de patroons en aan de *oeuvres nées de l'occupation* werd meegewerkt ⁽⁹⁹⁾. Wat daar precies mee bedoeld werd is niet duidelijk, wellicht de korporatieve organen. APIC zette de leden er immers ook toe aan actief te participeren in deze organisaties. Op de algemene ledenvergadering van 1941 kregen de toehoorders de volgende raad mee: *A la tête de ceux-ci* (de groepen en warencentrales) *il convient de trouver des hommes comme vous, comprenant les temps que nous vivons et possédant un véritable esprit social de collaboration des classes* ⁽¹⁰⁰⁾.

In 1940 dachten sommigen dat de oude orde definitief had afgedaan. In een nota van pater Victor Mérsch, opgesteld voor de bestuursvergadering van APIC waar o.m. de poging van het CCI om de sociale verworvenheden terug te schroeven ter sprake kwam, werd gepleit voor een onmiddellijke hervatting van de produktie ⁽¹⁰¹⁾. Een afwachtende houding aannemen zou verkeerd zijn, want op een terugkeer naar de vroegere verhoudingen moest niet gerekend worden: *Que cette guerre se termine par une victoire ou une défaite ou par un compromis, la Belgique ne retrouvera plus son ancienne indépendance politique et économique*. Over de richting waarin de toestand zou evolueren liet de pater niet veel twijfel bestaan. Hij beval een diepgaande studie aan van de *...régimes autoritaires, hitlérien, fasciste et portugais* ⁽¹⁰²⁾.

Kortom, de katolieke patroons aan beide zijden van de taalgrens leken er in 1940 van overtuigd dat de « nieuwe orde » haar hegemonie over Europa zou vestigen. Van dit nieuwe regime zou een bepaald type van korporatisme integrerend deel uitmaken. Welke konkrete vormen dit precies zou aannemen was afhankelijk van de druk die op de bezetter kon worden uitgeoefend. Daarvoor stonden twee mogelijkheden open: een actieve aanwezigheidspolitiek voeren binnen de nieuwe Duitse korporatieve structuren. Het opstellen van complete blauwdrukken die met instemming van

(98) *La vie de l'APIC pendant l'occupation allemande*, in *Bulletin social des industriels* (BSI), november 1944, XVII, nr. 111, p. 66-68, p. 66.

(99) *Ibidem*.

(100) L. BROUWERS, *op.cit.*, deel 1, p. 141.

(101) APIC. *Conseil d'administration. Réunion tenue le 17 juillet 1940*, (NCWO II, Papieren L'An 40, nr. 28).

(102) Nota: *Réflexion du R.P. Victor Mérsch au sujet de la réunion du conseil d'administration de 17 juillet 1940* (*Ibidem*).

de bevoegde overheden in de praktijk konden gebracht worden was theoretisch nog efficiënter. Goris en Velge speelden in dergelijke pogingen een hoofdrol.

3. René Goris en het korporatief manifest.

In de zgn. «wondere zomer» van 1940 probeerden bepaalde oude elites hun machtspositie te behouden of te versterken en trachtten groepen die zich in de jaren dertig aan de rand van de socio-politieke beslissingscentra bewogen, zoals Arbeidsorde, hun invloed uit te breiden met de steun van de bezetter⁽¹⁰³⁾. Een belangrijke konsolidatiepoging — en zelfs meer dan dat — moet gesitueerd worden in augustus-september 1940. Toen probeerden enkele topfiguren uit de kristelijke arbeidersbeweging en het Vlaamse katolieke patronaat met de steun van Charles Verwilghen, sekretaris-generaal voor Arbeid en Sociale Voorzorg, later ook Commissaris voor de Wederopbouw, samen een korporatisme met een uitgesproken katolieke en konservatieve inslag gestalte te geven. Een aantal leiders van de kristelijke arbeidersbeweging uit het Antwerpse, P.W. Segers, Fernand Van Bladel (sekretaris van het ACV-verbond Antwerpen) en Emile Machiels (leder-, kledings- en voedingscentrale) waren besprekingen begonnen met katolieke werkgevers o.m. René Goris⁽¹⁰⁴⁾.

Goris had een «Manifest van corporatieve orde» opgesteld dat, na goedkeuring door de instanties van het ACV en het (L)ACVW kon dienen als vertrekpunt voor een volledige reorganisatie van het sociaal-ekonomisch leven. Goris zou door Verwilghen benoemd worden als kommissaris voor de korporaties en zo het Manifest, dat dan door de katolieke organisaties van werknemers en werkgevers gedragen werd, kunnen realiseren⁽¹⁰⁵⁾. Volgens Goris' Manifest was de «oude orde» ingestort. Het korporatisme moest gebouwd worden, vertrekkend van volledig nieuwe premissen: «Staatkundig moet het oude partijstelsel worden opgeruimd en het vroegere parlementaire regime hervormd worden op een manier die de volksmedezeggenschap niet uitsluit, die de familie en het bedrijf [met «bedrijf» wordt in het korporatistisch discours «georganiseerd beroep» bedoeld] hun plaats gunt in het organisme van de maatschappij en die de nodige waarborgen moet bieden om de volkshuishouding te vrijwaren tegen de

(103) Een overzicht van de diverse plannen en een schets van het klimaat bij: J. GERARD LIBOIS — J. GOTOVITCH, *op.cit.*, p. 167-232 — A. DE JONGHE, *Hitler en het politieke lot van België. De vestiging van een Zivilverwaltung in België en Noord-Frankrijk. Deel 1: Koningskwesitie en bezettingsregime van de kapitulatie tot Berchtesgaden (28 mei-19 november 1940)*, Antwerpen, Utrecht, 1972, p. 148-158.

(104) J. NEUVILLE, *op.cit.*, p. 29.

(105) A. DANTOING, *op.cit.*, p. 287 — R. GORIS, *Nota voor Mevrouw De Beukelaer dd. 22 augustus 1940* (NCWO II, *Papieren René Goris*, nr. 36, p. 1).

ondernemingen van de grootfinancier »⁽¹⁰⁶⁾. Konkreet zouden staking en lock-out verboden worden. Het «... behoud der sociale rust» noemde R. Goris een «imperatieve plicht»⁽¹⁰⁷⁾. De ekonomie diende geordend te worden door «... de vrije konkurrentie binnen zekere palen (terug te brengen) die echter voldoende speelruimte laten aan het privaat initiatief»⁽¹⁰⁸⁾. Om deze doelstellingen te bereiken moesten werknemers en werkgevers zich verenigen in afzonderlijke eenheidssyndicaten «... waaruit de klassenstrijdgedachte gebannen is en die voor eenig doel hebben de bevordering en de verdediging van de beroepsbelangen binnen het kader der nationale solidaristische belangen.» De paritaire komitees zouden blijven bestaan, maar zich enkel inlaten met de bemiddeling bij sociale konflikten. Hun belangrijkste taak, het afsluiten van KAO's, zouden ze verliezen. Lonen en arbeidsvoorwaarden werden vastgelegd d.m.v. arbeidsreglementen uitgevaardigd door de «bedrijfsorganismen», paritaire regionale sektoriële raden die zich ook bezighielden met de ekonomische reglementering. Als verzoeningspogingen mislukten, werden sociale konflikten beslecht door een «Magistratuur van de Arbeid»⁽¹⁰⁹⁾. De verschillende regionale (sektoriële) «bedrijfsorganismen» vormden nationale bedrijfsraden die afgevaardigden mochten sturen naar de nationale ekonomische raad, die een koördinerende funktie kreeg⁽¹¹⁰⁾.

Het Manifest hernam bijna integraal de voorstellen die Goris in 1933 op het ACVW-congres gelanceerd had. Hij koppelde een uitgesproken autoritair korporatisme, dat als ultieme doelstelling het verbannen van sociale konflikten vooropstelde, aan een vaag politiek korporatisme dat in de plaats kwam van de parlementaire democratie die Goris niet erg in het hart droeg. Ook voor de vormgeving werd grotendeels teruggeslagen naar het model van 1933. Er waren slechts twee belangrijke verschilpunten. De werknemers zouden inspraak krijgen in de ekonomische reglementering, wat gezien de feitelijke onmacht waarin de vakbonden in Goris' koncept werden teruggedrongen, nauwelijks een toegeving kan genoemd worden. Anderzijds besteedde het Manifest ook aandacht aan de Vlaamse verzuchtingen. In het onderdeel «principes» werd vooropgesteld dat het korporatisme een nationale grondslag diende te krijgen «... in dezen zin dat de Vlaamsche volksgemeenschap zich vrij, ongehinderd en volledig zal kunnen ontwikkelen»⁽¹¹¹⁾. Deze aksentverschuiving moet wellicht gezien

(106) *Derde voorontwerp van Manifest*, p. 2 (*Idem*, nr. 41). Van dit Manifest bestonden minstens vier versies. Het Derde was uitgebreider en explicieter dan de twee vorige en werd door het ACV en het LACVW besproken. Het vierde was nagenoeg identiek aan het Derde, op enkele kleine, minder belangrijke nuances na. We vonden het terug in Franse vertaling in ARAB, *Papieren Velge* nr. 276. Wat de bedoeling was van deze vierde versie is, bij gebrek aan bronnen, niet uit te maken.

(107) *Derde voorontwerp van Manifest*, p. 4.

(108) *Ibidem*.

(109) *Idem*, p. 5-6.

(110) *Idem*, p. 7.

(111) *Idem*, p. 4.

worden als een tegemoetkoming aan de Vlaams-nationalisten die bij de bezetter op een meer welwillende houding konden rekenen.

Het Manifest was er ondubbelzinnig op gericht *tabula rasa* te maken met de na 1918 verworven politieke en sociale demokratizering. Een en ander blijkt uit een nota die R. Goris op 22 augustus 1940 opstelde voor mevrouw De Beukelaer (Goris' werkgever) om haar ervan te overtuigen hem toe te laten het ambt van Kommissaris der korporaties voor 6 maanden of één jaar te bekleden. Hij zou belast worden met de «... socialen wederopbouw van het land» die des te meer noodzakelijk was geworden nu «het democratisch regeringsstelsel beneden zijn taak gebleven is» en «... ten onder gegaan is aan een tekort aan gezag». Van de democratie bleef niet veel meer over: «Het is buiten kijf dat, welke ook het einde van den oorlog is, wij een Staatsbestel tegemoet gaan waarin de volksmassa niet meer een beslissende stem zal hebben, behoudens in enkele zeer gewichtige gevallen, maar alleen een adviseerende». Het nieuwe politieke regime zou niet langer gegrondvest zijn op de partijen, maar op de «... georganiseerde bedrijven van het land en insgelijks op de cultuurverenigingen. De bedrijven bestaan uit werkgevers en werknemers. Het komt erop aan hun collectieve betrekkingen te regelen»⁽¹¹²⁾. Deze sociale reorganisatie zou geschieden volgens de principes die ook al in Italië en Duitsland waren toegepast. Voor de «... tegenwoordige kleursyndicaten of partij-politieke syndicaten» was geen plaats meer. Ze zouden vervangen worden door een eenheidsvakbond. De oude syndicaten konden wel blijven voortbestaan als: «... culturele verenigingen die niets officieels hebben». Dit was noodzakelijk «aangezien de vrijheid van vereniging in onze grondwet staat ingeschreven»⁽¹¹³⁾.

Door de oprichting van de korporaties zouden de klassenstrijd en de klassentegenstellingen verdwijnen. Het bestaan van deze korporaties zou voor de werknemers het stakingsverbod ruimschoots compenseren: «De arbeidende klasse zal nog meer gezag hebben dan vroeger, maar dat gezag zal georganiseerd zijn en tot uiting komen via den Staat»⁽¹¹⁴⁾. R. Goris werkte deze merkwaardige redenering niet verder uit, maar het is zonder meer duidelijk dat zijn Manifest niet de bedoeling had de invloed van de arbeidersbeweging uit te breiden, maar integendeel — Goris' paternalistische opmerkingen ten spijt — het gezag van de werkgevers zowel op politiek als op sociaal vlak volledig te herstellen.

Deze restauratiepoging lukte niet, althans niet in de vorm die Goris en allen die bij het Manifest betrokken waren in gedachten hadden. Mevrouw De Beukelaer gaf aan de redakteur van het Manifest geen toestemming om

(112) *Nota voor Mevrouw De Beukelaer...*, p. 1.

(113) *Idem*, p. 2-3.

(114) *Idem*, p. 2.

mee te werken aan de korporatieve reorganisatie ⁽¹¹⁵⁾. Naar haar motieven kunnen we enkel gissen, want we vonden nergens een bron waarin argumenten werden aangevoerd om de beslissing te staven. Langs twee kanalen werd nog gepoogd om Goris' werkgeefster tot andere gedachten te brengen. Verwilghen had een gesprek met haar en pater Janssens (proost ACVW Aartsbisdom Mechelen) en P.W. Segers trachtten Van Roey ervan te overtuigen bij Mevr. De Beukelaer aan te dringen Goris toch vrij te stellen om korporatiekommissaris te worden ⁽¹¹⁶⁾. Het gesprek met de Kardinaal vond plaats op 11 september 1940. Het verslag van deze vergadering is een uitermate revelerend dokument omdat het een interessant licht werpt op de vizie van de Aartsbisschop op het korporatisme in het algemeen en de plaats daarin van de (kristelijke) vakbeweging in het bijzonder. Van Roey keurde Goris' Manifest integraal goed, zonder een enkele inhoudelijke opmerking nadat hij de verzekering gekregen had dat de voorgestelde korporatieve reorganisatie in de lijn van *Quadragesimo Anno* lag en er enkel op gericht was de betrekkingen tussen werknemers en patroons te regelen en de sociale vrede te handhaven ⁽¹¹⁷⁾. Over de konkrete invulling, die in het Manifest aan deze principes gegeven werd, had Van Roey geen enkele vraag, opmerking of kritiek. Verwonderlijk is deze aanvaarding van een uitgesproken konservatief korporatisme geenszins. Het was een logisch uitvloeisel van Van Roey's opvatting over de funktie van de katolieke vakorganisatie. Gekonfronteerd met de vraag of het vanuit het standpunt van het kristelijk geloof aanvaardbaar was in te stemmen met een eenheidsvakbond, antwoordde de Kardinaal bevestigend. Hij koppelde aan zijn instemming wel een aantal voorwaarden. Het eenheidssyndikaat mocht zich uitsluitend bezighouden met de verdediging van de beroepsbelangen van de leden in het eerder geschetste korporatieve kader. Met de «... cultureele en opvoedkundige taken» mocht de eenheidsbond zich niet inlaten. Er mochten geen «verplichte dagbladen» aan de leden worden opgelegd, behalve het blad van de korporatie. In de schoot van het eenheidssyndikaat mochten geen neutrale opvoedkundige werken ingericht worden, dat was de taak van de vrije katolieke organisaties, die naast en buiten het eenheidssyndikaat moesten opereren ⁽¹¹⁸⁾.

(115) *Idem*, p. 1 — Brief van K. Verwilghen aan de NV De Beukelaer dd. 7 september 1940 (NCWO II, *Papieren René Goris*, nr. 43). Verwilghen schreef deze brief niet als sekretaris-generaal, maar wel als Kommissaris voor Wederopbouw. Dit wijst erop dat aan dit kommissariaat een algemeen politieke betekenis moet gehecht worden. In de eerder geciteerde «Nota aan Mevrouw De Beukelaer» schreef Goris het volgende: «Heer Verwilghen doet op het oogenblik dienst van Eerste Minister en zal waarschijnlijk kortelings officieel daartoe worden gemandateerd» (p. 1). Ook dit laat vermoeden dat Verwilghen een sleutelrol speelde (of wilde spelen) in een mogelijke politieke reorganisatie, waarvan het korporatief manifest mogelijk een onderdeel was. Ook op deze kwestie kunnen we hier niet dieper ingaan.

(116) Brief van mevr. De Beukelaer aan Verwilghen dd. 9 september 1940 (*Idem*, nr. 43).

(117) Onderhoud van 11 september 1940 bij Z. Em. Kardinaal Van Roey, p. 1 en 3 (*Idem*, nr. 45).

(118) *Idem*, p. 1-2.

Van Roey's vizie op het corporatisme was geenszins politiek neutraal, maar uitgesproken konservatief, zelfs negentiende eeuws. Hij hechtte zijn goedkeuring — net zoals P.W. Segers overigens — aan de meest behoudsgezinde variant van het korporatisme die bij de patroons opgang maakte. Anderzijds beschouwde hij de vakbond in essentie als een instrument om de geloofsafval tegen te houden, veel minder als een organisatie om de sociale- en beroepsbelangen van de arbeiders te verdedigen. Van Roey nam ondubbelzinnig stelling... Het tweede gedeelte van het onderhoud was gewijd aan de te volgen strategie. Van Roey propageerde een «voorzichtige aanwezigheidspolitiek». Enerzijds keurde hij de gedragslijn om een actieve politiek te voeren onder Duitse bezetting, om «mede nieuwe vormen voor te bereiden», expliciet goed ⁽¹¹⁹⁾. Anderzijds maande de Kardinaal aan tot voorzichtigheid. Hij verbood onderhandelingen met het VNV, niet alleen omdat hij daar een bedreiging in zag voor de sociale en kulturele organisaties van de Kerk. Van Roey wees ook op de afkeer die bij de bevolking voor de Vlaams-nationale partij bestond. Een tweede voorzorgsmaatregel was het niet publiceren van het Manifest ⁽¹²⁰⁾. Het onderhoud met de Kardinaal was een succes in twee opzichten. De Aartsbisschop schaarde zich niet alleen achter het Manifest, ook de strategie die eraan gekoppeld was en erop gericht was de sociale reorganisatie onder katolieke leiding te doen voltrekken (de zgn. «nieuwe vormen») kreeg zijn zegen. Bovendien beloofde de Kardinaal bij Mevrouw De Beukelaer aan te dringen om Goris toch tot Kommissaris te laten aanduiden ⁽¹²¹⁾. Ook deze poging bleef zonder resultaat.

Een belangrijke vraag bij dit alles is te weten of het Manifest gedragen werd door de katolieke werkgevers- en werknemersorganisaties. Het ACV keurde de tekst goed ⁽¹²²⁾. Bij het (L)ACVW werd gepoogd de organisatie het Manifest te doen onderschrijven. In de afdeling Aartsbisdom Mechelen, waartoe o.m. de invloedrijke kring Antwerpen, waar R. Goris actief was behoorde, liep dit aanvankelijk niet van een leien dakje. Het Manifest (Derde versie) kwam voor het eerst ter sprake op 16 augustus. Het werd voorgesteld als het vertrekpunt van «...een beweging... voor het korporatisme, beweging waarbij alle groepeerings, van welke gezindheid ook, zouden kunnen aansluiten». Het initiatief werd echter gewantrouwd omdat het een politiek karakter had: «In ieder geval ware een openlijk samengaan met politieke vooraanstaande personen uit de christelijke arbeidersbeweging geenszins wenschelijk», zo werd gewaarschuwd. Als het ACVW zich met een dergelijk projekt zou inlaten kon dat enkel met een tekst die uitging van de katolieke patroonsorganisatie zelf, waarbij anderen later

(119) *Idem*, p. 3.

(120) *Ibidem*

(121) *Ibidem*

(122) J. NEUVILLE, *op.cit.*, p. 32-33.

konden aansluiten ⁽¹²³⁾. Enkele weken later werd een meer genuanceerd standpunt ingenomen. Het Manifest kon ondertekend worden door ACW (sic) en ACVW, maar mocht pas uitgegeven worden als het ook onderschreven werd door: «...personen behorend tot de groepeerings van uiterst rechts» ⁽¹²⁴⁾. Waarom moesten deze organisaties bij de zaak betrokken worden? Hoopte het ACVW op die manier op een meer welwillende houding van de bezetter te kunnen rekenen? Het is niet onmogelijk dat die overweging een rol gespeeld heeft, maar er is nog een tweede hypotese.

Waarschijnlijk vreesde het ACVW, een relatief kleine organisatie, in een samenwerkingsverband met de kristelijke arbeidersbeweging slechts een secundaire rol te kunnen spelen. Deelname van een of meer extreemrechtse bewegingen kon een tegengewicht vormen voor de kristelijke arbeidersbeweging. Twee elementen kunnen deze hypotese ondersteunen. Enerzijds was er het wantrouwen waarmee het initiatief van in den beginne bejegend werd omdat minstens één politiek zwaargewicht van het ACW (P.W. Segers) er zijn medewerking aan verleende. Anderzijds stonden bepaalde katholieke patroons niet afwijzend tegenover Arbeidsorde of het Verdinaso. Het bestuur van het ACW-Aartsbisdom Mechelen onderzocht het programma van Arbeidsorde en stelde vast dat het heel wat overeenkomsten vertoonde met de eisen van het ACVW. Beide organisaties streefden o.m. naar de afschaffing van de «partijensyndicaten», naar een «corporatieve zelfordening van de maatschappij» en allebei waren ze voorstander van een scheiding tussen het politieke en het sociaal-ekonomische ⁽¹²⁵⁾.

E.H. Van Overbeke, proost van het ACVW-West-Vlaanderen was in september 1940 van oordeel dat een gewone samensmelting van de bestaande vakorganisaties in een eenheidssyndikaat geen goede oplossing was. De Dinaso's moesten de kern vormen van de nieuwe syndikale organisatie om ervoor te zorgen dat «...strengheid, orde en tucht» bewaard bleven. De andere syndikaten zouden pas tot de eenheidsbond mogen toetreden als ze een: «... proeftijd...» doorstaan hadden. Volgens Van Overbeke werd zijn zienswijze gedeeld door de «...meest invloedrijke werkgevers» ⁽¹²⁶⁾.

Kortom, gezien de sympathie die zeker Arbeidsorde, maar blijkbaar ook de Dinaso's genoten in katholieke patronale kringen is het niet ondenkbaar

(123) ACVW-Aartsbisdom Mechelen. *Ontwerp-verslag der vergadering van den beheerraad van vrijdag 16 augustus 1940*, p. 2 (Archief VKW-Antwerpen. Dit archief is geïnventariseerd noch genummerd, het bestaat voor deze periode uit losse mappen).

(124) ACVW-Aartsbisdom Mechelen. *Ontwerp-verslag der vergadering van de beheerraad van 30 augustus 1940* p. 3 (*Idem*).

(125) *Idem*, p. 2.

(126) Dagboeken A. Cool ACV-CSC I. Notitie van 21 september 1940 (het dagboekje is niet gepagineerd) (KADOC-Leuven, *Papieren Minister van Staat August Cool*, nr. 4.1).

dat het ACVW beide organisaties of één van beide wou gebruiken als buffer tegen de kristelijke arbeidersbeweging bij de realisatie van de korporatieve orde. Het kan verwondering wekken dat het ACVW-Aartsbidsom Mechelen einde augustus wel bereid bleek het Manifest te onderschrijven, al was het voorwaardelijk. De verklaring hiervoor moet wellicht gezocht worden in het feit dat de afdeling a.h.w. voorbijgestoken werd door het LACVW. Deze koepelorganisatie had eerder besloten om Goris en Bekaert het Manifest in haar naam te laten ondertekenen ⁽¹²⁷⁾. Hoe deze beslissing is tot stand gekomen, kan niet worden uitgemaakt. De verslagen van de bestuursvergaderingen van het LACVW voor de oorlog-periode zijn tot nu toe onvindbaar. R. Goris was niet de enige die probeerde binnen de nieuwe machtskonstellatie zijn korporatieve ideeën door te drukken. Zijn Waalse kollega H. Velge was ook bij een dergelijk projekt betrokken.

4. Henri Velge en de nieuwe grondwet.

In de zomer van 1940 waren, zoals we al aanstipten, groepen of personen bezig met het uitwerken van nieuwe politieke structuren voor het land. Behalve het bekende «Centrum Lippens» werkte een groep onder leiding van A. Wodon, oud-sekretaris van de Koning, aan een plan voor een grondwetsherziening. De voornaamste medewerkers van dit cenakel waren: J. Servais, Minister van Staat, de befaamde magistraat, Hayoit de Termicourt en Henri Velge. Deze laatste zou door de Koning belast geweest zijn met een plan voor sociale reorganisatie. De «groep Wodon» kwam na de kapitulatie drie maal per week bijeen ⁽¹²⁸⁾. In het archief van H. Velge vonden we verschillende teksten terug die slaan op een grondwetsherziening. Of deze teksten kaderen in de activiteiten van de kommissie rond Wodon is niet materieel te bewijzen, maar lijkt erg waarschijnlijk, zoals we verder zullen trachten aan te tonen.

Deze grondwetsherziening zou, mocht ze ooit gerealiseerd zijn, een diepgaande transformatie van de politieke structuren geïmpliceerd hebben en een uitgesproken klerikale greep op het openbare leven mogelijk maken. De grondwet moest van haar liberale principes ontdaan worden. In de plaats daarvan zouden de historische tradities van de kristelijke beschaving als uitgangspunt dienen ⁽¹²⁹⁾. Deze kristelijke beginselen kwamen o.m. tot uiting in de schrapping van het tweede lid van artikel 17 van de grondwet dat bepaalt dat de wet de voorwaarden regelt voor de organisatie van het openbaar onderwijs op staatskosten ⁽¹³⁰⁾. Deze bepaling

(127) ACVW-Aartsbidsom Mechelen. *Ontwerp-verslag der vergadering van den beheerraad van 30 augustus 1940* p. 3 (Archief VKW-Antwerpen).

(128) P. DELANDSHEERE-A. OOMS, *La Belgique sous les Nazis*, Brussel, s.d., 4 dln., deel I, p. 237-238.

(129) Dokument getiteld *Note I*, niet ondertekend, dd. augustus 1940, p. 1 (ARAB, *Papieren Velge*, nr. 267). Nr. 275 bevat de door Velge handgeschreven tekst van de nieuwe grondwet. De preambule die wel in *Note I* is opgenomen, ontbreekt.

(130) Niet ondertekende nota *Procédure de la révision* dd. 13 augustus, p. 1 (*Idem*, nr. 267). Dit referendum moest georganiseerd worden om de nieuwe grondwet te doen goedkeuren.

is de juridische basis van het Rijksonderwijs, dat in het plan voor grondwetsherziening zonder meer werd afgeschaft. Bovendien moesten het gezin, dat de basis van een gezond en sterk volk genoemd werd, de openbare zedelijkheid en het privaat eigendom een bijzondere bescherming van de staat genieten ⁽¹³¹⁾. De uitoefening van de zgn. «liberale vrijheden» (drukkers, vergadering...) zou worden ingeperkt. Een nieuw grondwetsartikel liet de overheid toe deze vrijheden te beperken, zelfs op te heffen als de «openbare orde» in het gedrang kwam. De censuur werd ingevoerd en de arbeidsplicht zou in de konstitutie worden ingeschreven ⁽¹³²⁾.

De meeste verregaande veranderingen waren gesitueerd op het staatkundig vlak. Er werd vanuit gegaan dat de regering moest beschermd worden tegen misbruiken vanwege het parlement. De volksvertegenwoordiging zou inderdaad een flink stuk van haar macht inboeten ten voordele van de Koning ⁽¹³³⁾. Dit gebeurde op verschillende manieren. Het parlement zou een deel van zijn bevoegdheden verliezen. Het initiatiefrecht werd voorbehouden aan de Koning. Het parlement mocht enkel voorstellen goed- of afkeuren. De volksvertegenwoordiging kon wel amendementen indienen, maar alleen op voorwaarde dat daar geen nieuwe uitgaven uit voortvloeiden. Het interpellatierecht werd vervangen door een recht om vragen te stellen ⁽¹³⁴⁾. De tweede techniek om de parlementaire prerogatieven uit te hollen bestond in de oprichting van een Raad van State, één van Velges stokpaardjes. De premier was van rechtswege lid van dit college van magistraten en nam er het voorzitterschap van waar. De Raad van State moest advies uitbrengen over alle wetsontwerpen en ministeriële of Koninklijke Besluiten ⁽¹³⁵⁾. Blijkbaar was deze Raad ook een middel om het parlement aan banden te leggen. Het laatste en meest efficiënte middel om de invloed van de volksvertegenwoordiging terug te dringen was de verandering van haar samenstelling. De Kamer van Volksvertegenwoordigers moest plaats maken voor een «Kamer der korporaties». De afgevaardigden zouden niet meer door het algemeen stemrecht worden aangeduid maar verkozen op een dubbele lijst (werkgevers en werknemers afzonderlijk) per korporatie. De mandaten zouden onder de korporaties verdeeld worden in verhouding tot het economisch belang van elk beroep ⁽¹³⁶⁾. Dit korporatief stemrecht was bedoeld om de invloed van de partijen uit te schakelen en de ... *professionnels de la politique* uit het parlement te weren ⁽¹³⁷⁾. De Senaat moest opnieuw een aristokratische vergadering worden. Om

(131) Note 1, p. 2.

(132) *Procédure...*, p. 1.

(133) Begeleidende nota (niet ondertiteld noch gedateerd) bij Note 1, p. 2 (zie noot 129).

(134) *Procédure...*, p. 1.

(135) *Ibidem*.

(136) H. VELGE, *Organisation économique et politique des professions* dd. 3 augustus 1940 p. 13-14 (ARAB, *Papieren Velge*, nr. 270).

(137) *Note à l'appui du projet de constitution nouvelle* (Niet gedateerd, p. 2 en 10 — *Idem* nr. 274). Deze nota was een toelichting bij de nieuwe grondwet. De rechterbovenhoek vermeldt «Velge».